

* Archives of Yugoslavia, head of IT department, Serbia - Belgrade - Vase Pelagića 33 - +381 11 3691252 - +381 11 3066635 - arhiyu@eunet.rs
e-mail: olivera.p.v@gmail.com

PORUBOVIĆ-VIDOVIĆ, Olivera, Archives on the Internet: Serbian Case Study. Atlanti, Vol. 20, Trieste 2010, pp. 389-399.

Original in Serbian, abstract in English, Italian and Slovenian, summary in English

Long ago websites of archival institutions exceeded the initial phase of providing only basic information about the institution and archives which are stored in their depots. Now, at any time of day or night, anyone can download information on millions of digitized documents, search on-line databases, gives orders for digital copies and so on, regardless of her/his geographic location.

To what extent are Serbian archives presented on the Internet, what content is offered, what are the standard menu of their web sites, those are some of the questions that this paper tries to give answers. In addition, the purpose of this paper is not only to describe the current situation, but also to analyze if these websites are in compliance with the principles of quality proposed by the European project "MI-NERVA"

UVOD

Na sajtu Arhiva Srbije, centralne ustanove zaštite arhivske građe u Srbiji, u okviru rubrike ARHIVSKA MREŽA SRBIJE navedeno je ukupno 39 arhiva i arhivskih odeljenja. Proverom, kako ponuđenih linkova na sajtu Arhiva Srbije, tako i pretraživanjem uz pomoć Google-a, utvrđeno je da 3 arhiva nemaju ni sajt ni mogućnost komunikacije putem elektronske pošte, a da njih 18 nema sajt ali ima elektronsku adresu. Preostalih 18 arhiva, koji imaju i sajt i elektronsku adresu, zajedno sa sajtovima Arhiva Srbije i Arhiva Jugoslavije čine uzorak za analizu internet predstavljanja arhiva Srbije¹. [1]-[20]

Tokom detaljnog pregleda ovih 20 sajtova kreiran je popis od preko 40 različitih sadržaja koji su na njima obrađene. Analizom je utvrđeno da su suštinski iste informacije na različitim sajtovima ponekad različito nazivane, kao i da su neke tematske celine kod pojedinih arhiva bile samostalno predstavljene, dok su kod nekih drugih bile predstavljene kao opcija šire teme. Zato je, gde god je to bilo moguće, izvršena unifikacija naziva i spajanje tematskih celina. Unifikacija je sprovedena bilo usvajanjem postojećeg naziva tematske celine na nekom od posmatranih sajtova, bilo dodelom „novog“ naziva za koji se smatralo da najbolje odražava neki sadržaj. Tako je, na primer, za tematsku celinu čiji je sadržaj namenjen istraživačima arhivske građe, označavanu različito (rad sa strankama, rad sa korisnicima, rad sa javnošću, informacije, za korisnike i istraživače, info...) usvojen naziv KORIŠĆENJE GRAĐE.

Na taj način broj različitih tematskih celina koje se pojavljuju na sajtovima arhiva Srbije sveden je na ukupno 12 (o arhivu, fondovi i zbirke, korišćenje građe, izdavačka delatnost, izložbe, internet izložbe, saradnja, za arhiviste, vesti, o gradu, linkovi, kontakt).

OBIM I SADRŽAJ PODATAKA KOJE SE NUDE NA SAJTovima ARHIVA SRBIJE

O ARHIVU

Jedan od segmenata svih posmatranih sajtova posvećen je predstavljanju arhiva. To podrazumeva prikaz istorijata ustanove, ponedge i istorijata arhivske službe grada i/ili regije u kojoj se arhiv nalazi, opis zgrade u kojoj je arhiv smešten (po pravilu praćeno prigodnim fotografijama enterijera). Neretko se ovde nailazi i na imena onih

1. Pored ovih arhiva, u Srbiji egzistiraju i Vojni arhiv, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, Arhiv Ministarstva unutrašnjih poslova, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Arhiv srpske pravoslavne crkve, arhivi tradicionalnih verskih zajednica...

koji su upravljali arhivom, spiskove i slike zaposlenih, ponekad i na prikaz dobijenih odlikovanja i zahvalnica za rad ustanove, izvode iz medija, uglavnom štampe i televizije, te izvode iz pisama korisnika koji ukazuju na rad arhivske ustanove.

U skladu sa trendovima transparentnosti rada javnih institucija, nije neuobičajeno prisustvo osnovnih organizacionih akata: statuta i sistematizacije radnih mesta, te integralne verzije godišnjih planova i izveštaja o radu.

U okviru ove celine pojedini arhivi daju i svima neophodne praktične informacije: adresu (klasičnu i elektronsku), radno vreme i kontakt telefone, a na četiri sajta dat je i prikaz dela plana grada u kome se arhiv nalazi. Treba napomenuti da je osam arhiva smatralo da informacije ovog tipa zaslužuju i posebno mesto u glavnom meniju sajta, smeštajući ih u tematsku celinu pod nazivom **KONTAKT**.

FONDOVI I ZBIRKE

Detaljnost celine o arhivskim fondovima i zbirkama, koja takođe egzistira na sajtovima svih arhiva, različita je. Sedam arhiva navode samo listu fondova i zbirke koji se u njima čuvaju, dajući signaturu, naziv i granične godine fonda, dok ostali arhivi posetiocima svojih sajtova nude dodatne informacije. Tako nailazimo na liste mikrofilmovanih matičnih knjiga (npr. Istorijski arhiv Kraljevo i Istorijski arhiv u Pančevu); imenski registar (Istorijski arhiv „31. januar“ Vranje). Istorijski arhiv Sombor omogućava i preuzimanje nekoliko registara urađenih u programu MS Excel, grafički prikaz broja i količine fondova/zbirke po opštinama, te grafički prikaz količine sređenih i nesređenih fondova. Sa sajta Istorijaskog arhiva grada Novog Sada može se preuzeti kompletan vodič kroz fondove i zbirke u MS Word formatu, a sa sajta Istijskog arhiva Srem mogu se u pdf formatu preuzeti sva četiri postojeća vodiča arhivske građe.

Na sajtu Arhiva Jugoslavije dat je grafički prikaz i komentar dinamike prijema arhivske građe, lista fondova i zbirke (signatura, naziv fonda, granične godine stvaraoaca i granične godine građe, količina u metrima, vrste informativnih sredstava za svaki od fondova, stepen sređenosti), pregled ustanova čija građa nije preuzeta i pregled fondova uništenih tokom NATO bombardovanja 1999. godine. Takođe, mogu se preuzeti integralne verzije 3 izabrana inventara u pdf formatu. [22]

Nekoliko arhiva omogućilo je pretraživanje podataka o arhivskoj građi. Arhiv Jugoslavije na svom sajtu nudi mogućnost pretraživanja baze 109 informativnih sredstava - inventara: po sadržaju jedinica opisa, njihovom nazivu i po indeksima arhivske građe. Istorijski arhiv Senta omogućava pretraživanje fondova po više kriterijuma: signaturi fonda, nazivu fonda i nazivu naseljenog mesta (na srpskom i mađarskom jeziku), periodu arhivske građe, delatnosti i arhivskoj kategoriji.

Istorijski arhiv Beograda obezbedio je pretraživanje 503 fonda i na osnovu unetog pojma/pojmova moguće je videti signaturu, nivo opisa, naziv, količinu, godine nastanka, sadržaj i period građe.

Istorijski arhiv Srem na svome sajtu omogućava preuzimanje registara fondova i zbirke u MS Excel formatu dajući priliku i onima

PORUBOVIĆ-VIDOVIĆ, Olivera, Gli archivi in internet. Il caso serbo. Atlanti, Vol. 20, Trieste 2010, pp. 389-399.

Molto tempo fa i siti web delle istituzioni archivistiche eccedevano la fase iniziale di fornire solo informazioni basilari sulle istituzioni e gli archivi conservati nei loro depositi. Oggi, ad ogni ora del giorno o della notte, ognuno può scaricare informazioni su milioni di documenti digitalizzati, effettuare ricerche su database online, ordinare copie digitali e così via, ovunque si trovi geograficamente parlando. Fino a che punto siano presenti in internet gli archivi serbi, quali contenuti vengano offerti, quali siano i menu standard dei loro siti web: queste sono alcune delle questioni cui questo articolo cerca di fornire risposta. Inoltre, scopo dell'articolo è non solo descrivere la situazione attuale, ma anche analizzare se questi siti web rispettino i principi di qualità proposti dal progetto europeo "MINERVA".

PORUBOVIĆ-VIDOVIĆ, Olivera, Arhivi v spletu: stanje v Srbiji. Atlanti, Zv. 20, Trst 2010, str. 389-399.

Predstavitev arhivov v spletu je v Srbiji že prehodilo začetno fazo, saj so tam že dostopni osnovni podatki o arhivskih ustanovah in o arhivskih dokumentih, ki jih arhiv hrani. Tako v spletu živijo arhivi, ki so v vsakem času dneva dostopni različnim uporabnikom. Ti lahko, ne glede na svojo lokacijo, proučujejo arhivske baze, prejemajo številne digitalizirane dokumente, naročajo kopije ipd. V prispevku ponujamo odgovor na vprašanje, v kolikšni meri so srbski arhivi dostopni v spletu, kaj vse je mogoče proučevati in kateri so standardni prikazi arhivskih predstavitev. Poleg tega avtorja preverjata, ali so spletne strani zasnovane v skladu s smernicami evropskega projekta MINERVA.

SUMMARY

Just a single visit to websites that has been prepared by archives is enough to conclude that the presentation of such cultural institutions on the Internet has exceeded the stage of giving only basic information about the institution and archival holdings stored in depots. On the Internet, the virtual world without borders and limits, there are archives that are always open and available to visitors who have the opportunity to search different databases, download digital copies, fill on-line order forms and so on. Internet presentations of archives, which is a global trend, have initiated the idea of conducting research in order to find answers to the following questions: to what extent are Serbian archives presented on the Internet, what content is offered and are these websites in compliance with the principles of quality proposed by the European project "MINERVA". On the one hand the research on twenty Serbian archive websites contents show continuity and consistency, as the core

concept is always the same: institution promotion, presentations of archival holdings and publishing activity promotion, but on the other hand quality of websites is significantly improved: documents' explanations are more detailed, on-line database searching exists, and the first steps towards virtual reading rooms have been made. Although one can be pleased that the contents of archives sites have constantly been developing, results of compliance of these websites with quality principles proposed by the MINERVA project, are worrying as only a few criteria are satisfied.

sa slabijom internet konekcijom (kojih u Srbiji svakako još uvek ima) da pregled i pretragu fondova i zbirki vrše off-line.

KORIŠĆENJE GRAĐE

Većina arhiva potrudila se da za korisnike arhivske građe pripremi informacije o uslovima pod kojima je moguće istraživanje arhivske građe i pregled pravila koje treba poštovati tokom rada u čitaonici. Zainteresovanim licima pojašnjava se kako se vrši istraživanje, kakvi se zahtevi za istraživanje mogu podneti, koje podatke treba navesti u zahtevu. Za nove generacije istraživača na pojedinim sajtovima dostupna su i praktična uputstva kako se pripremiti za istraživanje i šta je neophodno poneti u arhiv. Četiri arhiva daje i važeći cenovnik usluga koje pružaju.

Za istraživanja koja se po zahtevu korisnika vrše u arhivu, sa sajtova sedam arhiva moguće je preuzeti odgovarajuće formulare zahteva. Putem elektronske pošte nekoliko arhiva omogućava najavu dolaska i naručivanje građe za dan dolaska, a Arhiv grada Beograda omogućava i praćenje statusa podnetog zahteva na osnovu matičnog broja podnosioca i broja zahteva. Ovaj arhiv omogućava i proveru dostupnosti arhivske građe mejlom putem predefinisano formula-
ra.

Bibliotečki fond sa kojim raspolažu arhivi tematski i hronološki predstavlja dopunu informacija koje se mogu pronaći u arhivskoj građi. Shodno podacima na sajtovima, biblioteka Arhiva Srbije izdava se po broju naslova, preko 75.000 knjiga, časopisa i novina, a biblioteka Arhiva Jugoslavije je jedina specijalna biblioteka za koju je moguće pretraživanje podataka o bibliotečkom fondu (baza BIBLIO) i baze o štampanom i drugom nekonvencionalnom materijalu koji se nalazi u okviru arhivskih fondova i zbirki (baza ŠTAMPA). Početkom 2008. godine biblioteka Arhiva postala je član uzajamnog elektronskog kataloga COBISS.SR pa se na tom sajtu nalaze nove informacije o bibliotečkom fondu.

IZDAVAČKA DELATNOST

Pregled publikacija koje su izdali ili u čijem izdavanju su učestvovali, kao i onih koje su nastale na osnovu istraživane arhivske građe koju arhivi čuvaju, nezaobilazan su deo internet predstavljanja arhiva u Srbiji. Ne postoji sajt na kome izdavačka delatnost nije prikazana, te nije teško zaključiti da joj arhivi pridaju veliki značaj. Osnovne elemente rubrike čine naziv publikacije, autor, mesto i godina izdanja. Često se tu može naći i slika korica, a ponekad i cena, koncizni pregled sadržine i sadržaj, ali i informacije o održanim promocijama.

Prilikom da na sajtu promoviše svoj časopis iskoristilo je 8 od 9 arhiva. Samo se na sajtu Arhiva Novog Sada ne može naći informacija o časopisu koji izdaje, a svi ostali nude makar sadržaj i slike naslovnih strana. Sa sajta Arhiva Jugoslavije omogućeno je preuzimanje svih priloga svih brojeva časopisa „Arhiv“ kao i uputstva saradnicima, pa se s pravom može reći da ovaj časopis ima i elektronsko izdanje. Dodatno, na sajtu postoji i opcija pretraživanja svih časopisa po ključnim rečima i po autorima.

Pored časopisa Arhiv, na internetu je moguće preuzimanje svih

priloga časopisa Šumadijski anali koga izdaje Istorijski Arhiv Šumadije Kragujevac. Istorijski arhiv „Timočka krajina“ Zaječar posetiocima pruža mogućnost da se upoznaju sa bibliografskim opisom i izgledom korica svakog od brojeva časopisa Arhivsko nasleđe, a mogućnost preuzimanja sadržaja svih brojeva časopisa i svih priloga poslednjeg broja u pdf formatu imaju posetioci sajta Istorijaskog arhiva „Srem“ Sremska Mitrovica (časopis Spomenica) i Istorijaskog arhiva Jagodina (časopis Koreni). Istorijski arhiv Subotica daje u pdf formatu poslednja dva broja časopisa Ex Pannonia. Časopis pod nazivom Istorijska baština predstavlja, putem impresuma i navođenjem sadržaja svih brojeva, Istorijski arhiv Užice, dok Istorijski arhiv Kraljevo, uz već pomenuto stalno prisustvo korica časopisa, dodatno za svaki od brojeva daje godinu izlaženja i ukupan broj strana.

IZLOŽBE

Arhivi nisu okrenuti samo stručnoj javnosti već ulažu napore da se za građu koja je pohranjena u njihovim depoima zainteresuje i sa njom upozna i šira publika. Većina od šesnaest arhiva koji su na svojim sajtovima prikazali izložbenu delatnost daje spiskove izložbi koje su organizovali navodeći naziv, datum otvaranja i autore izložbe. Često se može videti i naslovna stranica kataloga koji se ponekad i u celosti može preuzeti, a nisu retke fotografije prisutnih na otvaranju izložbi.

Arhiv grada Beograda, Arhiv Srbije te Arhiv Jugoslavije na svojim sajtovima nude nešto opširniji pregled izložbi koje su organizovali.

Na sajtu Arhiva grada Beograda prikazane su ukupno 22 izložbe, od kojih je jedna stalna. Za svaku od izložbi, priređenih u periodu 2002-2009. godina, dati su naziv, datum otvaranja, autori izložbe, autori likovnog rešenja i vizuelizacije, kratak opis izložbe, slika korice kataloga, fotografije sa otvaranja, ponekad i video zapis.

Arhiv Srbije daje prikaz 9 izložbi, najstarija je postavljena 1948 godine, a najnovija 2010. godine. Za svaku od njih dat je izbor nekoliko eksponata i navedeni su naziv izložbe, godina i mesto održavanja. Kraći opisi izložbi dati su za četiri koliko i kataloga u pdf formatu.

Unutar celine pod nazivom IZLOŽBE na sajtu Arhiva Jugoslavije dat je prikaz svih 28 izložbi koje je Arhiv organizovao od 1979. godine do danas, kao i prikaz stalne postavke u holu zgrade. Za svaku izložbu navodi se: mesto i datum otvaranja, ko je otvorio, prateći sadržaji kod otvaranja, autori izložbe, informativno sredstvo, i daje se izgled korica kataloga. Za izložbe održane poslednjih godina dodatno je omogućeno preuzimanje kompletnih kataloga u pdf formatu, mogu se videti fotografije sa otvaranja i gostovanja izložbi i pročitati kraći prikaz izložbe.

Na sajtu Arhiva Jugoslavije dat je i popis gostujućih izložbi održanih u Arhivu.

INTERNET IZLOŽBE

Pored predstavljanja izložbi organizovanih u arhivima, na sajtovima se sreću i izložbe arhivskih dokumenata koje su kreirane specijalno za internet publiku. Takve izložbe pripremilo je 14 arhiva

Srbije. Na njima se mogu videti fotografije pečata, povelja, diploma, ukaza, testamenata, uverenja, plakata, ličnih dokumenata, porodičnih i zanatskih grbova, može se zaviriti u stare mape i planove, pogledati pozivnice, čestitke i razglednice sa nekadašnjim izgledom gradskih trgova i ulica, upoznati se sa rukopisom znamenitih ličnosti, videti njihove fotografije. Na različitim sajtovima ova arhivska građa sreće se pod različitim nazivima: galerija, najstariji dokument, najvredniji dokumenti, iz arhivske riznice,...

Na sajtu Arhiva Jugoslavije, u okviru rubrike pod nazivom internet izložbe, predstavljene su tri vrste izložbi. Jedna od njih nazvana „I ovo je arhivska građa“ u okviru koje se prikazuje atipična arhivska građa (arhitektonski planovi, brošure, crteži, čestitke...) po svom konceptu uklapa se u prethodno navedene primere drugih arhiva. Dodatno, u grupi internet izložbi nazvanoj „Dokumenti govore“ svaka od izložbi predstavlja mali elektronski zbornik dokumenata, a u grupi „Galerija fotografija“ predviđeno je da se uz pomoć izabranih fotografija iz zbirke fotografija Arhiva da osvrt na neki istorijski događaj ili ličnost. [22]

SARADNJA

Iako se kao tematska celina saradnja pojavljuje samo na sajtu Arhiva Jugoslavije i Istorijskog arhiva grada Beograda, pri pregledu ostalih sajtova, uglavnom u okviru rubrika novosti, izložbe i izdavačka delatnost, ne mogu da se ne primete rezultati intenzivne saradnje koju arhivi ostvaruju kako između sebe tako i sa srodnim institucijama, i u zemlji i inostranstvu.

Posetiocima sajta Arhiva Jugoslavije dostupna je lista potpisanih sporazuma i protokola o saradnji Arhiva i srodnih institucija u svetu, prikaz kako je otpočela međunarodna saradnja Arhiva i pregled važnijih aktivnosti Arhiva na polju međunarodne saradnje (od 1998. godine) i domaće saradnje (od 2004. godine). Tekst sporazuma o pitanjima sukcesije PRILOG D - Arhive takođe je dostupan na sajtu Arhiva Jugoslavije. [22]

ZA ARHIVISTE

Na ukupno 5 sajtova prikazani su podaci o zakonskoj regulativi na kojoj se zasniva delovanje arhiva, rezolucije MAS-a, MAS-ovi standardi i izabrani ISO standardi, preporuke MAS-a, Preporuke Saveta Evrope o arhiviranju elektronskog dokumenta, te osnovna obaveštenja o arhivističkim kursevima koje su pohađali zaposleni. Etički kodeks arhivista prikazan je na 4 sajta.

VESTI

Najava događanja ili kratka crtica o trenutnim aktivnostima zaposlenih u arhivu zgodan je način da se sa malo teksta, na udarnom mestu sajta, najčešće na početnoj strani, posetiocima sajta približe aktivnosti arhiva. Publici zainteresovanoj za detalje i ceo tekst obično je omogućena opcija „detaljnije“, „više“ ili „opširnije“ kojom se posetioci upućuju na odgovarajuću stranu prezentacije.

O GRADU

Četiri arhiva na svojim sajtovima daju informacije o mestu u kome se nalaze. Jedna stranica sajta Istorijskog arhiva „31. januar“

Vranje posvećena je kratkom prikazu istorijata Vranja, a posetioci sajta Istorijaskog arhiva Pančeva mogu se upoznati sa istorijatom Pančeva i videti njegove grbove, nekoliko starih i novi plan. Pored prikaza fotomonografije o Sremskoj Mitrovici, „Sremska Mitrovica - Grad vredniji od carske kćeri“, izdate 2008. godine, na sajtu Istorijaskog arhiva Srem može se pogledati istoimena prezentacija sa prikazima razvoja grada od praistorije do danas, fotografijama znamenitih Mitrovčana i stanovnika Sremske Mitrovice, te obiljem fotografija iz života običnih ljudi. Razvoj, planovi Zrenjanina i promene naziva ulica kroz vreme mogu se videti na sajtu Istorijaskog arhiva Zrenjanin. Na istom sajtu omogućeno je i preuzimanje celokupnog sadržaja knjige Petra Subića, izdate 2003, sa osnovnim podacima o ličnostima, geografskim i istorijskim pojmovima po kojima su ulice u Zrenjaninu dobile naziv.

LINKOVI

Uputnice na druge arhive i slične institucije daje 10 arhiva. Prisutno je uspostavljanje veza putem ikona pojedinih institucija na početnoj strani sajta i putem posebne tematske celine. Dok se sa početnih strana prezentacija uglavnom referenciraju iste lokacije, najčešće Arhiv Srbije, Međunarodni arhivski savet, Arhivski portal UNESCO-a i Ministarstvo kulture, ne postoji ujednačenost ni broja ni vrste linkova koje su arhivi prikazali na svojim sajtovima u okviru posebne tematske celine nazivane: linkovi, srodne lokacije, zanimljive lokacije i slično.

USAGLAŠENOST SAJTOVA ARHIVA SA PREPORUKAMA PROJEKTA MINERVA

Radi dobijanja potpunije slike o internet predstavljanju arhiva iz Srbije konsultovano je uputstvo „Principi kvaliteta za sajtove iz oblasti kulture“ [21] koje je kreirano u okviru projekta MINERVA². U uputstvu je navedeno 10 principa - kriterijuma koji bi trebalo da budu ispunjeni da bi se sajt iz oblasti kulture mogao smatrati kvalitetnim, a za davanje ocene ispunjenosti svakog od kriterijuma u uputstvu je ponuđen set kontrolnih pitanja. Kontrolna pitanja korišćena su i za analizu sajtova arhiva Srbije, ali su neka od njih koja su dodatno iziskivala anketu ili intervijusanje zaposlenih morala biti preskočena. Stoga neki od principa nisu detaljnije elaborirani (principi 2, 5 i 10)

Pregled značenja kriterijuma i zatečeno stanje na razmatranim sajtovima

Prvi kriterijum: sajt mora biti prepoznatljiv

Prvi kriterijum svodi se na zahtev da se identitet, misija i namena sajta moraju obezbediti na početnoj strani sajta, da na njoj mora postojati jasna naznaka o pravu kopiranja sadržaja i naznaka o tome ko se bavi njegovim održavanjem. Takođe, ovim kriterijumom se iskazuje i potreba da naziv sajta, kao polazna tačka identifikacije, bude tako izabran da se iz njega može zaključiti o kakvoj vrsti sajta se radi i kakav tip informacija se na njemu može očekivati.

Imena sajtova arhiva u Srbiji izabrana su tako da je njihova priroda i namena prepoznatljiva. Reč arhiv pojavljuje se u nazivu svih sajtova, a dodatno, kao sufiks ili prefiks, dodat je i naziv ili oznaka

2. Projekat MINERVA, Ministarska mreža za valorizaciju aktivnosti na polju digitalizacije, otpočet je 2003. godine s ciljem da se usklade aktivnosti koje se sprovode u digitalizaciji kulturnih i naučnih sadržaja u različitim zemljama Evrope, radi stvaranja zajedničke evropske platforme.

mesta ili regije u kojoj se arhiv nalazi. Kod 18 sajtova naziv arhiva je najizraženiji tekst na početnoj strani, a kod 16 sajtova ispunjen je uslov da se naziv početne stranice može očitati u liniji pretraživača. Korišćenje animacija je umereno i sem kod jednog arhiva, i to u slučaju kada je pretraživač podešen da ne preuzima multimedijalne i grafičke priloge, one ne ometaju regularan prikaz veb prezentacije.

Sedam arhiva zadovoljava uslov da misija ustanove bude iskazana odmah na početnoj strani internet prezentacije i svaka od njih je jasna i precizna. Samo kod jednog arhiva postoji veb strana na kojoj je misija iskazana i na stranom jeziku.

Na početnoj strani internet prezentacije oznaku © koja ukazuje na tzv. kopirajt pravo ima devet arhiva, a među njima pet arhiva ima i informaciju o tome ko je radio na dizajnu sajta. Pet arhiva na sajtu imaju samo informaciju o tome ko je radio dizajn, a njih šest nemaju informacije ni o autorskom pravu ni o dizajnu.

Drugi kriterijum: sajt mora biti efikasan

Efikasan sajt podrazumeva da su sadržaji koji su izabrani i prezentovani relevantni, provereni i prilagođeni anticipiranoj publici.

Prema projektu Minerva efikasan je sajt čije uspostavljene hiperveze „vode“ na očekivanu veb stranu, kod koga je pristup početnoj strani moguć u svakom trenutku, koji stalno obaveštava korisnika gde se unutar strukture sajta tačno nalazi strana koju trenutno pregleda, sajt kod koga je predviđena strana za prikaz celokupne strukture, onaj koji ima obezbeđeno pretraživanje sadržaja i onaj kod koga je lako prebacivanje sa jednog jezika na drugi.

U tabeli je prikazan broj sajtova kod kojih je tražena funkcionalnost ispunjena.

funkcionalnost	broj sajtova koji je ispunjava
početna strana prezentacije je stalno dostupna	17
hiperlinkovi rade	14
postoji opcija pretraživanje sajta	10
postoji prikaz strukture sajta (mapa)	6
prelazak sa jednog na drugi jezik je lak	4 (od ukupno 5 sajtova na kojima je zastupljena višejezičnost)
korisnik ima informaciju o položaju posmatrane strane unutar strukture sajta	4

Treći kriterijum: sajt mora biti održavan

Održavanje sajta podrazumeva definisanje, planiranje i sprovođenje politike kontinuiranog obogaćivanja novim sadržajima. Ukoliko se oceni potrebnim, održavanje prezentacije ponekad se sastoji i u osvežavanju sajta, putem izmene dizajna ili kolorita početne strane.

Podatak o poslednjoj izmeni sajta može biti indikator koliko se sajt održava. Prikupljeni podaci o datumu poslednje izmene sajta na dan 31. maj 2010. daju sledeće rezultate:

datum poslednje izmene	broj sajtova
nema podataka	4
stariji od godinu dana	4
stariji od mesec dana	2
stariji od petnaest dana	4
unutar poslednjih sedam dana	6

U Arhivu Jugoslavije definisane su procedure kontinuiranog obogaćivanja sadržaja sajta informacijama iz domena rada Arhiva i sprovode se sopstvenim snagama.

Četvrti kriterijum: sajt mora biti dostupan

Kvalitetan je onaj sajt koji svojim funkcionalnim i dizajnerskim rešenjima omogućava da se izbegnu ili maksimalno umanje teškoće koje mogu imati posetioci sa fizičkim nedostacima. Minerva upućuje na norme i preporuke konzorcijum W3C i podstiče institucije iz oblasti kulture da ih poštuju. Institucijama je prepušteno da same odluče na koji način će razrešiti problem dostupnosti, a najčešće se to postiže omogućavanjem podesivosti veličine slova, dodavanjem alternativnog teksta za svaku sliku, korišćenjem CSS (Cascading Style Sheet) tehnologije, unosom transkripta video zapisa, te obezbeđivanjem specijalnih ekranskih funkcijskih dugmadi [23].

Analizom sajtova arhiva u Srbiji može se zaključiti da se kaskadni stilovi koriste kod 16 sajtova, a da alternativni tekst za slike postoji kod 3. Podesivost slova, ekranska funkcijska dugmad za pristup sadržajima sajta i transkript video zapisa nisu viđeni na analiziranim sajtovima.

Peti princip: sajt mora biti korisnički orijentisan

Kvalitetan sajt usredsređen je na korisnika, poštuje potrebe koje korisnik iskazuje, putem komentara i sugestija, i vodi računa o ergonomiji interfejsa. Da li korisnik nalazi ono što mu je potrebno, da li mu je sadržaj prilagođen, kakva je navigacija - da li je jednostavno kretanje kroz stranice prezentacije, pitanja su na koja može da odgovori samo korisnik.

Međutim, podaci o anketiranju i/ili intervijusanju korisnika, odnosno njihovom učešću, bilo pri kreiranju bilo održavanju sajta, trenutno nisu vidljivi ni na jednom sajtu.

Funkcionalnost automatskog slanja izabrane veb strane na željenu mejl adresu ima 5 arhiva, mogućnost kreiranja veb strane u prilagođenom formatu za štampu ima 6 arhiva, a 3 arhiva su obezbedila automatsko formatiranje veb strane u pdf formatu. Posetiocima jednog sajta omogućeno je da ostave komentar u rubrici vesti.

U okviru rubrike «o arhivu», na sajtu Arhiva Jugoslavije postoji opciji pod nazivom «drugi o nama» u kojoj se korisnici sajta pozivaju da daju svoj komentar - odnosno utiske kako o Arhivu tako i o sajtu. Dodatno u rubrici kontakt omogućeno je postavljanje pitanja vezano za dizajn i funkcionalnost sajta.

Šesti princip: kvalitetan sajt je interaktivan

Shodno ovom principu, kvalitetan sajt daje priliku korisniku da pita i da dobije adekvatan odgovor i gde je to moguće podstiču se pitanja, razmena informacija i diskusije sa i između korisnika.

Priliku da pitaju i stupe u kontakt sa zaposlenim u arhivu imaju posetioci svih pregledanih sajtova. Osnovna komunikacija putem e-mejla obezbeđena je komandom `mailto` kojom se automatski otvara prozor za novu poruku u programu za prijem i otpremu pošte, sa već unetom odredišnom adresom. Nekoliko arhiva je otišlo korak dalje pa omogućava izbor zaposlenog ili organizacione celine kojoj se obraća i omogućava slanje mejla putem predefinisane forme (ukupno 6 arhiva). Jedan arhiv na svom sajtu omogućava posetiocima da, ako to žele, ocene rad arhiva, razmena informacija putem RSS (Really Simple Syndication) obezbeđena je samo na jednom sajtu, a diskusije između korisnika nisu obezbeđene ni na jednom sajtu.

Sedmi princip: kvalitetan sajt je višejezičan

Kvalitetan sajt prepoznaje važnost višejezičnog prikaza i dostupan je makar na jednom stranom jeziku. Sajtovi kulture namenjeni su svima, pa projekat Minerva insistira na višejezičnosti pošto takvi sajtovi imaju širu publiku. Preporuka Projekta je da se, ukoliko nema mogućnosti za prevod kompletnog sajta, prevedu makar osnovni elementi.

Na sajtovima arhiva iz Srbije prevladavaju oni koji imaju jedino verziju na srpskom jeziku. Petnaest sajtova urađeno je samo na srpskom jeziku, od toga se na dva koriste paralelno oba pisma, 4 su samo latinična, a 9 ćirilična. Samo 2 arhiva (Arhiv Jugoslavije i Istorijski arhiv grada Beograda) imaju kompletan sadržaj i na srpskom (latinica i ćirilica) i na engleskom jeziku, a na po jednom sajtu su zastupljeni mađarski jezik i srpski-latinično pismo, mađarski jezik i srpski (latinica i ćirilica), srpski - latinica i jedan manji deo sajta na engleskom i nemačkom jeziku.

Osmi princip: sajt mora biti interoperabilan

Da bi se sajt smatrao kvalitetnim on mora i korisnicima i pretraživačima jasno ukazivati na sadržaj. Za korisnike se to postiže tzv. mapom sajta i obezbeđivanjem funkcije za pretraživanje sadržaja unutar sajta, a za pretraživače putem tzv. meta tagova unutar zaglavlja HTML stranica.

Od internet tehnologija preporučuje se korišćenje samo standardnih: XHTML, HTML i XML. Java skript je prihvatljiv, ali se formalno ne preporučuje, a ne preporučuju se ni funkcije sajta koje zahtevaju preuzmanje i instaliranje dodatnih modula (plug-in).

Pretraživanje sadržaja sajta obezbedilo je deset arhiva, a mapu sajta njih šest. Meta tagovi, koji pretraživačima omogućavaju lakše lociranje sajta, implementiralo je šest arhiva, a za potpuni pregled pet sajtova neophodno je imati odgovarajući plug-in.

Deveti princip: kvalitetan sajt poštuje prava intelektualne svojine i privatnosti

Kvalitetan sajt poštuje zakonodavnu regulativu kao što je pra-

vo intelektualne svojine i privatnosti i jasno navodi uslove pod kojima njegovi sadržaji mogu biti korišćeni.

Pravo intelektualne svojine nad sadržajem sajta i informacije o tome ko je radio sajt mogu se pronaći na devet sajtova, a preciznije naznake o zabrani neautorizovanog korišćenja nalaze se samo na dva sajta. Takođe, kod dva sajta kod kojih za korisnike postoji mogućnost prijave na bilten i kod šest onih gde postoje forme za postavljanje pitanja i davanje komentara nigde ne postoji informacija da će podaci koji se unose biti zaštićeni i da će njihovo korišćenje biti ograničeno.

Deseti princip: sajt mora biti sačuvan

Kvalitetan sajt usvaja standarde i strategije koji garantuju njegovu dugotrajno čuvanje

Anketa o prihvaćenim standardima i strategijama drugih arhiva nije rađena, a Arhiv Jugoslavije brine o redovnom obnavljanju registracije domena, pri čemu je plansko i redovno sprovođenje backup i procedura za "oporavak" sajta, regulisano ugovorom sa preduzećem kod koga se sajt hostuje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Istraživanje prezentovano u ovom radu obuhvatilo je prikaz i analizu ponuđenih sadržaja na sajtovima arhiva Srbije i analizu njihove usaglašenosti sa preporukama projekta Minerva. Obuhvaćeno je 20 sajtova, a analizom je razmatrano 12 tematskih celina i 10 kriterijuma koje sajt iz oblasti kulture mora ispuniti ukoliko pretenduje na epitet kvalitetan.

Koreni prvih Internet prezentacija, otelotvoreni u tri osnovne ideje: sopstvena promocija, arhivska građa i izdavaštvo, vidljivi su i danas, ali je pomak u odnosu na ta prva predstavljanja ogroman. Raduju sve iscrpniji pregledi arhivske građe i počeci pretraživanja arhivskih baza, dok ustanovljavanje virtuelnih čitaonica može biti prekretnica dosadašnje arhivske prakse.

Posmatrajući rezultate usaglašenost sajtova sa kriterijumima projekta Minerva, čini se da arhive očekuje veliki posao, jer ima više kriterijuma sa kojima sajtovi nisu usaglašeni nego onih sa kojima jesu. Sajtovi arhiva nisu dostupni populaciji sa fizičkim nedostacima, ni na jednom arhivskom sajtu ne može se naći osmišljena anketa za vrednovanje zadovoljstva korisnika sadržajima i funkcionalnostima sajta. Komunikacija sa korisnicima svodi se gotovo ključivo na servis elektronske pošte, petnaest sajtova, od posmatranih dvadeset urađeno je samo na srpskom jeziku, a prava intelektualna svojine i privatnosti podataka nisu jasno naznačena.

REFERENCE

1. Arhiv Jugoslavije www.arhivyu.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).
2. Arhiv Srbije www.archives.org.rs/ (poslednji put posećeno 8.6.2010).
3. Arhiv Vojvodine www.arhivvojvodine.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).
4. Istorijski arhiv „31. januar“ Vranje www.vranjearhiv.com (poslednji put posećeno 8.6.2010).
5. Istorijski arhiv „Srednje Pomoravlje“ Jagodina www.arhivja.autentik.net (pos-

lednji put posećeno 8.6.2010).

6. Istorijski arhiv „Srem“ Sremska Mitrovica www.arhivsrem.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

7. Istorijski arhiv „Šumadije“ Kragujevac www.arhivsumadija.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

8. Istorijski arhiv „Timočka krajina“ Zaječar www.arhivzajecar.org (poslednji put posećeno 8.6.2010).

9. Istorijski arhiv Beograda www.arhiv-beograda.org (poslednji put posećeno 8.6.2010).

10. Istorijski arhiv grada Novog Sada www.arhivns.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

11. Istorijski arhiv Kikinda www.kiarhiv.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

12. Istorijski arhiv Kraljevo www.arhivkraljevo.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

13. Istorijski arhiv Požarevac www.arhivpozarevac.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

14. Istorijski arhiv Senta www.zentarhiv.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

15. Istorijski arhiv Sombor www.arhivsombor.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

16. Istorijski arhiv Subotica www.suarhiv.co.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

17. Istorijski arhiv u Pančevu www.arhivpancevo.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

18. Istorijski arhiv Užice www.arhivue.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

19. Istorijski arhiv Zrenjanin www.arhivzrenjanin.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

20. Međuopštinski istorijski arhiv Čačak www.arhivcacak.org.rs (poslednji put posećeno 8.6.2010).

21. Quality Principles for cultural Web sites: a handbook <http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary/qualitycommentary050314final.pdf> (poslednji put posećeno 6.5.2010).

22. PORUBOVIĆ-VIDOVIĆ Olivera: *Novi sajt Arhiva Jugoslavije - korak bliže istraživačima arhivske građe*, „Arhiv“, 2009, n. 1-2, str.162-166.

23. Web Content Accessibility Guidelines 1.0 W3C Recommendation 5-May-1999 www.w3.org/TR/WCAG10/ (poslednji put posećeno 8.6.2010).